

Цільовими завданнями республіки в Західному Сибіру стало будівництво шосейних доріг і спорудження м. Ноябрьська на території Ямало-Ненецького національного округу. Для їх вирішення з врахуванням досвіду шефства трудящих України над БАМом були створені будівельні трести "Укртмєньшляхобуд" і "Укртмєньжитлобуд". З 1980 р. ці колективи працюють в Тименській області. В складі першого – посланці Київської, Чернігівської, Житомирської, Кіровоградської областей, другого – 25 областей республіки. За час, що минув, ними збудовано понад 300 км доріг з твердим покриттям¹⁵, сотні тисяч квадратних метрів житла в Ноябрьську.

Про масштаби шефства трудящих України над освоєнням нових районів свідчить їх соціальний розвиток. Якщо в малонаселеному селищі Ургал на БАМі через 10 років після початку будівництва проживало 41 тис. чоловік¹⁶, то Ноябрьськ за рік перетворився в місто, а через п'ять років чисельність його населення перевищила 70 тис. чоловік¹⁷. На території площею понад 1,75 млн км² виросли нові міста й селища, склався багатонаціональний загін робітничого класу чисельністю понад 500 тис. чоловік.

Проте поряд з позитивним не можна обминути серйозні недоліки, проблеми, більшість з яких до останнього часу не лише не вирішувалась, а й загострювалась. Найбільш суттєві з них: відсутність належної координації дій міністерств і відомств в економічному та соціальному розвитку нових районів, і як наслідок – некомплексне освоєння природних багатств, погіршення екологічної ситуації, відставання на ряді новобудов соціальної сфери та ін. Від їх вирішення значною мірою залежить ефективність співробітництва радянських республік і, зокрема, Української РСР в народногосподарському освоєнні нових районів країни.

Слід зазначити, що показ недоліків і невирішених проблем засобами картографії справа непросте, а інколи й зовсім неможливе. Але при підготовці формулярів карт автор намагався відобразити в них не лише позитивний, а й негативний матеріал. Карти конкретно відображають участь республік в реалізації господарських завдань, позначається кількість об'єктів будівництва кожної республіки, міст, областей тощо.

Досвід участі трудящих Української РСР в народногосподарському освоєнні нових районів країни свідчить, що комплексне освоєння природних багатств Сибіру та Далекого Сходу стало можливим лише завдяки спільним зусиллям усіх братніх республік, залученню їх матеріальних і людських ресурсів. Карти про освоєння нових районів країни показують як проходило становлення основних форм участі трудящих України в освоєнні цілини, спорудженні БАМу й роз-

витку нафтогазового комплексу Західного Сибіру, як налагоджувалась координація шефських зусиль, зміцнювалась трудова співдружність з посланцями інших республік.

- ¹ Ленін В.І. Про продовольчий податок (значення нової політики і її умови) // Повне збір. творів. – Т. 43. – С. 209.
- ² Ленін В.І. Начерк плану науково-технічних робіт // Там же. – Т. 36. – С. 217.
- ³ Юхнович Д.І. Роль робітничого класу України у матеріально-технічному розвитку районів цілиних земель Казахстану (1954–1958 рр.) // Укр. іст. журн. – 1964. – № 3. – С. 58.
- ⁴ Базанова Ф.П. Содружество народов СССР в экономическом развитии Казахской ССР // История СССР. – 1980. – № 2. – С. 110.
- ⁵ Тюрина Е.А., Цашин В.В. Из истории освоения целинных и залежных земель (1954–1956 гг.) // Вопр. истории. – 1979. – № 4. – С. 119.
- ⁶ ЦДАЖР УРСР. – Ф. 2605, оп. 8, спр. 3070. – Арк. 2.
- ⁷ Матеріали XXVII з'їзду КПРС. – К., 1986. – С. 173.
- ⁸ ЦДАМШ СРСР. – Ф. 1, оп. 1, спр. 22. – Арк. 33–34.
- ⁹ Атанбегян А.Г. Освоению БАМа – научное обеспечение // Соц. индустрия. – 1986. – 15 апр.
- ¹⁰ Железко С. Н. Социально-демографические проблемы зоны БАМа. – М., 1980. – С. 65.
- ¹¹ Федин В.М. Ведущая сила БАМа. – Хабаровск, 1984. – С. 19.
- ¹² БАМ (Байкало-Амурская магистраль) – панорама всенародной стройки. – 1982. – Вып. 9. – Благовещенск, 1983. – С. 5–6.
- ¹³ ЦДАМШ СРСР. – Ф. 1, оп. 1, спр. 25. – Арк. 3.
- ¹⁴ Станция для Тюмени // Рабоч. газета. – 1986. – 18 мая.
- ¹⁵ Самойленко Л. Притяжение Севера // Комсомольское знамя. – 1986. – 19 марта.
- ¹⁶ Прапор комунізму. – 1984. – 28 вересня.
- ¹⁷ Слизоух В. Жаркие дни Приполярья // Рабоч. газета. – 1986. – 25 февр.

Надійшла 1.10.1986 р.

В.Й.Бузало

СТУДЕНТСЬКІ БУДІВЕЛЬНІ ЗАГОНИ УКРАЇНИ НА СПОРУДЖЕННІ НАРОДНОГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄКТІВ ТИМЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ (1960–1980): ДОСВІД КАРТОГРАФУВАННЯ

У статті висвітлюється підготовка карт для "Атласу історії Української РСР" про участь студентських будівельних загонів в спорудженні народногосподарських об'єктів в Тименській області.

© В.Й.Бузало, 1990

ISBN 5-12-001227-2. Географічний фактор в історичному процесі, 1990.

В статті освещается підготовка карт для "Атласа історії Української РСР" об участі студентських строительных отрядов в сооружении народнохозяйственных объектов в Тюменской области.

У зв'язку з підготовкою "Атласу історії Української РСР" увагу фахівців привернула можливість картографічного зображення співробітництва народів СРСР у вирішенні завдань соціально-економічного розвитку. Постало питання, а чи взагалі можливо здійснити таку спробу, адже певної методики створення аналогічних карт не існувало. До того ж, були й певні сумніви щодо доцільності включення цього матеріалу до Атласу в той час, коли міжнародні проблеми в ряді регіонів набули напруження й гостроти. Одночасно завдання гармонізації міжнародних відносин владно диктують необхідність повного відображення різних аспектів взаємозв'язків народів, аналізу як позитивного, так і негативного досвіду.

Радянська Україна робить помітний внесок у розвиток народного господарства братніх республік. Її посланці працюють на новобудовах Західного Сибіру, Далекого Сходу, Нечерноземної зони Російської Федерації, ліквідують наслідки руйнівного землетрусу у Вірменії та ін. Для студентських будівельних загонів України однією з адрес їх діяльності є Тюменська область, яка стала головним джерелом вуглеводневої сировини країни. На долю області нині припадає 60 % нафти й 55 % газу загальносоюзного видобутку¹. Перед цим регіоном стоять невідкладні завдання. Багаторічна практика екстенсивного ведення господарства призвела до нерационального використання природних ресурсів, відставання соціальної сфери, загострила екологічну ситуацію. Вирішувати їх необхідно не тільки на основі переходу до нових форм господарювання, а й підвищення віддачі взаємодії братніх республік у розвитку Західного Сибіру, шукаючи нові форми співробітництва і впроваджуючи такі, які витримали перевірку часом.

"Тюменський напрямок" – був одним з провідних серед студентських будівельних загонів країни, і Української РСР, зокрема. У виступі на нараді господарського активу Тюменської і Томської областей М.С.Горбачов зазначав, що за путівками комсомолу на освоєння нафтогазової цілини "прибуло понад 150 тисяч чоловік. Студентські будівельні загоны уже виконали робіт на півтора мільярда карбованців. Участь молоді в освоєнні цього регіону зростатиме й далі. І це треба всемірно вітати"².

Як свідчить практика, новобудови Тюменської області були головним об'єктом прикладання сил будівельних загонів УРСР, які направлялись за межі республіки. Лише у 1980 р. тут працювало 55,4% загальної кількості бійців всіх виїзних СБЗ республіки³. За

нашими підрахунками за 15 років (1965–1980) понад 170 тис. посланців вузів і технікумів України освоїли в Тюменській області близько 680 млн. крб. За цей час за участю молоді УРСР стали до ладу школи, лікарні, інші об'єкти культурно-побутового призначення у Тюмені, Сургуті, Тобольську, Нижньовартовську, залізниці Тавда-Сотник, Сургут-Нижньовартовськ, нові траси нафто- і газопроводів, бурові вишки, компресорні станції тощо.

Разом з тим нагальною необхідністю є науковий аналіз проблем розвитку руху студентських будівельних загонів. На нашу думку, не слід ідеалізувати їх діяльність. Безперечно, рух СБЗ властиві недоліки – це недостатній професійний рівень бійців загонів, травматизм під час роботи, порушення принципу добровільності у добірї кандидатур до загонів, відсутність правового механізму, який би захищав СБЗ від свавілля господарників тощо. Проте ми не ставимо за мету аналізувати вказані проблеми. Цьому варто буде присвятити окремі наукові праці. Але без певного узагальнення фактографічного матеріалу, розвідок картографічного характеру зробити це неможливо. Досі участі СБЗ України в розвитку Західно-Сибірського нафтогазового комплексу присвячена єдина стаття Т.В.Фінікава, в якій узагальнено основні форми діяльності студентських будівельних загонів УРСР на території Тюменської області в 1965–1970 рр.⁴

Відсутність опублікованих документів і узагальнюючих праць по даній темі, які б охоплювали широкий хронологічний період, ускладнюють картографування. Основну джерельну базу для підготовки формуляра карти про участь студентських будівельних загонів України у розвитку Західно-Сибірського нафтогазового комплексу (1966–1980) становлять документи двох архівів – Центрального архіву ВЛКСМ та Партархіву Інституту історії партії при ЦК Компартії України – філіалу Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС, які містять інформацію щодо якісних та кількісних характеристик об'єктів картографування та їх географічної локалізації.

Аналіз і систематизація виявлених документальних матеріалів дозволяють визначити ряд основних показників картографування: дислокацію лінійних (1965–1966) і зональних (1967–1980) студентських будівельних загонів, їх склад (обласне представництво), розміщення спеціалізованих СБЗ, перелік всесоюзних комсомольських будов і населених пунктів Тюменської області, де працювали студентські загоны УРСР.

Географія участі СБЗ України у розвитку народного господарства Тюменського краю широка. Якщо влітку 1966 р. студентські будівельні загоны республіки працювали у 34 населених пунктах області (Кондинському, Сургутському, Березовському, Октябрьському,

Нижньовартовському, Вагайському районах)⁵, то 1980 р., за нашими підрахунками, у 62 містах, селищах міського й сільського типу (у 14 з 37 районів Тюменської області).

Перший загін молоді висадився влітку 1965 р. у районі с. Горноправдинська Ханті-Мансійського району. Разом з студентами вузів Львова, Києва, Харкова у будівництві житлових і промислових об'єктів у Кондинському, Сургутському, Октябрьському, Березовському, Надимському, Пуровському та Радянському районах Тюменської області працювали посланці студентської молоді Москви, Ленінграда, Новосибірська, Казані, Волгограда, Уфі. За два літні місяці третього трудового семестру 1965 р. 1600 бійців (в тому числі 600 з УРСР) СБЗ виконали виробничу програму на суму 4 млн крб.⁶

У наступному році на новобудови Тюмені виїхав 2-тисячний студентський загін, сформований з молоді вузів Дніпропетровської, Донецької, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Одеської і Харківської областей⁷. Надалі збільшення чисельності СБЗ України відбувалося за рахунок розширення представництва обласних комсомольських організацій у складі республіканського загону в Тюменській області. В 1967 р. до вищезгаданих областей приєдналися посланці молоді з Ворошиловградської (нині Луганська) і Запорізької областей, 1968 – Кримської, 1969 – Вінницької та Миколаївської, 1970 – Волинської, Житомирської, Закарпатської, Кіровоградської, Сумської, Тернопільської, Херсонської та Чернівецької областей, а з 1971 – Полтавської та Ровенської⁸. У 1971 р., наприклад, в СБЗ України в Тюменській області працювали юнаки й дівчата 23 областей, 162 вузів і технікумів з 52 міст республіки⁹.

Починаючи з 1972 р. кількість областей УРСР, які направляли студентські загони до Тюменської області зменшувалася. У 1974–1975 рр. у складі СБЗ в районах Західного Сибіру працювали представники 20 областей УРСР, 1978 – 15, 1980 – 13¹⁰. Це було зумовлено насамперед загальним зменшенням кількості виїзних загонів УРСР, у тому числі в Тюменську область, в результаті ширшого застосування студзагонів в народному господарстві республіки, а також розширенням представництва інших областей і республік СРСР у складі Тюменського обласного студентського будівельного загону. Давились взнаки й недоліки роботи комсомольських обласних організацій УРСР по формуванню виїзних загонів.

Досвід співробітництва СБЗ України з місцевими господарськими й комсомольськими органами і разом з тим невирішеність окремих організаційних питань на початковому етапі розвитку руху студентських будівельних загонів в Тюменській області диктували необхідність застосування нових форм діяльності. Насамперед це стосува-

лось системи керівництва загонами, які зосереджувались на значній території області. У 1967 р. спільною постановою ЦК ЛКСМ України та бюро Тюменського обкому ВЛКСМ був створений обласний штаб СБЗ¹¹, який здійснював керівництво всіма студентськими будівельними загонами в області, вирішував питання формування, дислокації, роботи й життя загонів, визначав порядок і завдання зональних штабів тощо. З метою поліпшення виробничої діяльності загонів на місцях їх дислокації створювалися зональні штаби. Прийнята у 1967 р. структура побудови обласного СБЗ себе виправдала і продовжує існувати й нині.

При виборі місця дислокації загонів враховувалось народно-господарське значення того чи іншого споруджуваного об'єкту, можливість повного освоєння виділених капіталовкладень, рівень матеріально-технічного забезпечення робіт, професійна підготовленість молоді. Крім того, набутий в перші роки досвід роботи СБЗ на раді об'єктів переконав у необхідності встановлення й розвитку постійних зв'язків і закріплення за окремими обласними комсомольськими організаціями та вищими навчальними закладами республіки районів Тюменської області, а також спеціалізації діяльності СБЗ у виконанні тих чи інших робіт. Це також враховувалось при визначенні місць дислокації СБЗ в області.

Зокрема, у 1966–1969 рр. студентські будівельні загони Львівської області регулярно виїжджали на спорудження житлових і побутових об'єктів до Сургута, Києва – Нижньовартовська, Нефтеюганська, Урая (Кондинський район) і Салехарда, Дніпропетровської області – Кондинського району, Харківської – Тобольська і Ханті-Мансійська, Одеської – Октябрьського району, Івано-Франківської – Голішмановського району. Зв'язки студентської молоді УРСР та Тюменської області набули більшої інтенсивності з 1970 р., коли ЦК ЛКСМУ оголосив шефство республіканської комсомольської організації над Тюменською областю¹². З того року почався регулярний приїзд киян до м. Мегіона (Нижньовартовський район), харків'ян – м. Надима, вороніжців – смт Ігрима (Березовський район), запоріжців – м. Салехарда (Ямало-Ненецький автономний округ), а з 1971 р. дніпропетровців – м. Ішима, донецчан – м. Нефтеюганська, одеситів – смт Радянського.

Відповідно до потреб розвитку цього регіону змінювалась дислокація зональних загонів, розширювалась географія участі посланців УРСР на новобудовах Тюменської області. Якщо в 1967 – 1968 рр. обласний СБЗ складався з 9 зональних і 2 міських загонів обласного підпорядкування (з центрами розміщення у містах Салехарді, Тобольську, Тюмені, Нижньовартовську, Нефтеюганську,

Сургуті, смт Ігримі, с.Ураї та Вон'єгані)¹³; 1969 р. - 15 зональних загонів (з центрами розміщення у містах Нефтеюганську, Сургуті, Тюмені, Тобольську, Нижньовартовську, Ішимі, Тавді (Свердловської області), смт Ігримі, Кондинському, Октябрьському, Радянському, селах Ураї, Тургасі, Мортці)¹⁴; 1970 р. - з 16 зональних загонів (з центрами у містах Сургуті, Нижньовартовську, Меґіоні, Тюмені, Надимі, Нефтеюганську, Ішимі, Салехарді, смт Радянському, Іртишському, Октябрьському, селах Салимі (Нефтеюганський район), с.Дем'янці (Уватський район), Ураї, Светлому (Березовський район)¹⁵, то в 1971-1980 рр. кількість зональних загонів була доведена до 18-19. Основними центрами дислокації для СБЗ Української РСР цього періоду були міста Тюмень, Сургут, Тобольськ, Меґіон, Нижньовартовськ, Нефтеюганськ, Салехард, Надим, Ханти-Мансійськ, Ішим, смт Ігрим, Радянський, Уренгой, села Дем'янка, Вон'єган, Пангоди (Надимський район), Вар'єган та Усть-Юган (Нижньовартовський район)¹⁶.

Закріплення обласних комсомольських організацій УРСР за окремими місцями дислокації в Тюменській області відіграло позитивну роль у зміцненні зв'язків СБЗ і місцевих господарських, партійних і комсомольських органів. Практика свідчить, що саме чітка координація зусиль всіх заінтересованих сторін спроможна була розв'язати такі "вузькі місця" у розвитку руху СБЗ, як підготовка фронту робіт для загонів, дотримання договірних умов господарськими організаціями, налагодження ритмічного виробничого процесу на будівельних майданчиках, поліпшення дисципліни, техніки безпеки праці, професійної підготовки бійців студзагонів. Адже, наприклад, поряд з високим рівнем організації робіт СБЗ в 1972-1975 рр. в об'єднанні "Тюменьліспром", тресті "Нижньовартовськпромбуд", управлінні "Тюменьбудшлях" мали місце серйозні недоліки у створенні нормальних виробничих умов у трестах "Нефтеюганськгазбуд", "Сургутгазбуд", "Меґіонгазбуд", "Ямалгазбуд", "Самотлорнафтопромбуд" та ін.¹⁷

Система постійної дислокації СБЗ сприяла підвищенню їх виробничої діяльності. Про це свідчить досвід роботи зональних загонів Львівської області у м. Сургуті й Дніпропетровської - Ішимському районі. Свій перший внесок у роботу по благоустрою Сургута, створення побутових умов сучасного міста львів'яни зробили у 1966 р., коли студенти політехнічного інституту заклали, а в 1967 р. бійці зонального СБЗ "Верховина" здали в експлуатацію школу на 536 місць¹⁸. Перший урок у цій школі був присвячений історії руху студентських загонів. З того часу на будівництві промислових, побутових, житлових об'єктів Сургута щорічно працю-

вало від 970 до 1000 студентів-львів'ян. За два літні місяці 1971 р. ними освоєно на об'єктах міста близько 8 млн крб., що становило третину річної програми будівельно-монтажних робіт тресту¹⁹. Загалом в 1970-1975 рр. зональний СБЗ "Верховина" освоїв на спорудженні Сургута 50 млн крб.²⁰

Такі ж тісні стосунки встановились (з 1971 р.) між Дніпропетровською областю й Ішимським районом, який став базовим місцем розташування зонального загону²¹. Щорічно на будовах району працювало 400-450 бійців СБЗ. У 1971-1975 рр. ними освоєно понад 7 млн крб. капіталовкладень²². Студентські будівельні загони Дніпропетровської області брали участь у спорудженні Карасульського свинокомплексу, силосної башти на Ішимському елеваторі, Новолуктинського молочного заводу та ін.

При складанні формуляра карти врахована діяльність спеціалізованих студентських будівельних загонів. Вони використовувались на спорудженні окремих об'єктів (будівництво залізничних і автомобільних доріг, ліній високовольтних передач), або при виконанні певних видів робіт (радіофікація і телефонізація населених пунктів, сантехнічні і геологорозвідувальні роботи). У 1980 р. в спеціалізованих загонах в Тюменській області працювало 2900 чоловік, в тому числі з УРСР - 2138 (73,7 %)²³.

Перші спеціалізовані загони, створені на базі харківських політехнічного інституту ім. В.І.Леніна й держуніверситету ім. О.М.Горького, приступили до роботи в Тюменській області в 1966 р. на будівництві залізничної дороги Тюмень-Тобольськ-Сургут та ЛЕП-500 Тюмень-Сургут. Згодом ці загони (отримали назву транспортного будівництва й "Енергія") працювали у складі підрозділів управління "Тюменьбудшлях" Міністерства транспортного будівництва СРСР і тресту "Захсибелектромережбуд" Міністерства енергетики й електрифікації СРСР на будівництві залізниць Тавда-Сотник (1967-1969), Тюмень-Тобольськ-Сургут (1966-1975), Сургут-Нижньовартовськ (1976-1980), Сургут-Уренгой (1976-1981), ЛЕП-500 Тюмень-Сургут (1967-1970), Тюмень-Меґіон (1968-1969), Сургут-Уренгой (1979-1980). Починаючи з 1969 р. до 1980 рр. у цих загонах щорічно працювало від 1400 до 1600 студентів²⁴. У 1980 р. обсяг освоєних ними капітальних вкладень перевищив 10 млн крб.²⁵

Працюючи у складних кліматичних умовах на трасі ЛЕП-500 Тюмень-Сургут, студенти загону "Енергія" у 1966-1970 рр. прорубали трасу довжиною 500 км, зробили переходи для лінії ЛЕП через основне русло рік Об, Тобол і Юганська Об, звели Тюменську, Тобольську й Сургутську підстанції, змонтували понад 1500 опор для високовольтних веж²⁶.

Транспортні загони з Харкова для будівництва залізниць Сургут-Уренгой у 1976 р. розчистили трасу до позначки "203-й кілометр", що створило передумови для укладання рейок на цій ділянці в 1977 р. За літо 1977 р. було завершено розчистку траси²⁷. У 1980 р. 1194 студенти вузів Харкова (медичинського, інженерно-економічного, автошляхового, механізації й електрофікації сільського господарства, держуніверситету та ін.) працювали на трасах залізниць Тюмень-Тобольськ-Сургут та Сургут-Уренгой у складі 13 будівельно-монтажних поїздів управління "Тюменьшляхбуд" Міністерства транспортного будівництва СРСР. Вони насипали залізничне полотно, вкладали рейки, зводили пристанційні споруди в містах Сургуті та Ноябрьську, на станціях (селищах) Тарко-Сале, Ульт-Ягун, Кутьях, Чучуянка, Когалим, Пурпе, Сивин-Як, Тиха, роз'їздах Тонумей, Ханімей та ін.²⁸

Крім вищезгаданих, спеціалізовані СБЗ діяли у складі Одеського та Івано-Франківського обласних загонів. У 1967 р. зі студентів Одеського електротехнічного інституту зв'язку був створений перший спеціалізований загін "Зв'язокбуд", який здійснював роботи по радіофікації та телефонізації населених пунктів області, а збіжців Івано-Франківського інституту нафти і газу сформований загін сантехніків по переводу шкільних і лікарняних будинків на водяне опалення у Ямало-Ненецькому автономному окрузі²⁹.

І хоч ці загони були менш чисельні, ніж транспортного будівництва і "Енергії", й нараховували у своєму складі від 80 до 160 чоловік, вони внесли помітний внесок у розвиток інфраструктури північних районів Тюменської області, де особливо гостро відчувалась необхідність у спорудженні об'єктів соціально-культурного й побутового призначення.

Одним з напрямів діяльності СБЗ України в Тюменській області було будівництво об'єктів промислового призначення. Особливе місце в цьому належало комсомольським будовам³⁰. На цих об'єктах щорічно працювала значна кількість СБЗ - від 37,2 % у 1973 р. до 46,7 % у 1980 р.³¹ У 1973-1980 рр., за нашими підрахунками, на всесоюзних будовах області працювало понад 40 тис. студентів-ців, якими освоєно понад 230 млн крб.

Студентські загони, крім вищезгаданих залізниць, працювали на спорудженні газопроводів Надим-Урал-Центр, Ігрім-Серов, Надим-Пунга, Уренгой-Вингопур-Челябінськ, Північ Тюменської області - Урал-Центр, нафтопроводів Усть-Балік-Омськ, Уренгой-Західний кордон СРСР, Нижньовартовськ-Куйбишев, лінії високовольтних передач Тюмень-Сургут, Тюмень-Мегіон, Сургут-Уренгой, Нижньовартовського газопереробного заводу, Тобольського нафтохімічного комплексу,

компресорних станцій (Пунгінська, Сорумська, Казимська, Лонгюганська, Приуральська, Сосьвінська), Тобольського елеватору, Сургутської ДРЕС. СБЗ України брали участь у будівництві міст Нижньовартовська й Надима, освоєнні родовищ Сургутського району, Ведмежого, Самотлорського і Уренгойського, меліорації земель на півдні Тюменської області, геологорозвідувальних роботах у Ямало-Ненецькому автономному окрузі.

Відповідно до характеру народногосподарського освоєння Тюменської області у 70-х роках введенню в дію об'єктів промислового призначення надавалось пріоритетного значення. На них переважно й працювали студентські будівельні загони. За обсягами освоєння капіталовкладень і за кількістю зданих в експлуатацію вони значно переважали будови соціальної сфери. Так, з загальної кількості об'єктів (5638), зданих в експлуатацію у 1967-1976 рр. тільки третина з них була житлового і культурно-побутового призначення³². Внаслідок прорахунків у вирішенні питань розвитку соціальної сфери, темпи й масштаби житлового та соціально-культурного будівництва не відповідали потребам розвитку цього регіону. Ось чому участь СБЗ у спорудженні й ремонті шкіл, лікарень, лазень, домобудівних комбінатів, житлових будинків мала велике значення. І як вдячність за їх ударну працю у с.Горноправдинську одну з вулиць названо "Київською", а у с.Сергіне (Октябрський район) - "Севастопольською".

Посланці України зводили важливі об'єкти соціальної сфери в Ямало-Ненецькому автономному окрузі, в селах Газоле (Туровський р-н), Лабитнангі (Приуральський р-н), Пурпе (Пурівський р-н), Ніда й Лонгюган (Надимський р-н), містах Ноябрьськ і Самбург; Ханти-Мансійському автономному окрузі в селах Тундріно, Локосово, Когалим, Ульт-Ягун, Білий Яр (Сургутський р-н), Каримкари, Малий Атлим та Сергіне (Октябрський р-н), Мамонтове, Салим, Кутьях (Нефтеюганський р-н), Зайцева Річка (Нижньовартовський р-н), Светлий (Березівський р-н), смт Вагай (Вагайський р-н), Комсомольський, Піонерський (Радянський р-н), Междуреченський (Кондинський р-н) та ін.

За цими основними показниками розроблена серія карт, які характеризують масштаби участі СБЗ України в освоєнні Західно-Сибірського нафтогазового комплексу. Проте тільки картографічне зображення кількісних сторін руху СБЗ у Тюменській області (нанесення на карти районів дислокації зональних загонів, маршрутів спеціалізованих загонів, умовних позначень комсомольських будов) не може повною мірою вирішити це завдання. Для відображення всього процесу необхідно зміст карт доповнити такими даними, які б

довольали прослідкувати й якісні зміни в діяльності СБЗ. Це можна зробити за допомогою картодіаграм.

Оскільки досліджуваний нами період охоплює 15 років, то зміни абсолютних величин результатів діяльності СБЗ (як з Української РСР, так і інших республік) у Тюменській області доцільно окреслити проміжними даними за 5 років. Чисельність білців СБЗ, обсяги виконання ними виробничої програми, кількість введених промислових, житлових та культурно-побутових об'єктів у 1965-1980 рр. наведені у таблиці 1.

Т а б л и ц я 1. Основні результати роботи студентських будівельних загонів в Тюменській області (1965-1980)*

Роки	Чисельність білців СБЗ, тис. чоловік		Виконання виробничої програми, млн крб.	Кількість промислових, житлових і культурно-побутових об'єктів, введених СБЗ
	загальна кількість	у тому числі з УРСР		
1965-1970	51,8	45,6	159,2	2107
1971-1975	81,6	71,1	329,7	3252
1976-1980	82,8	53,8	399,2	4438

* Фініков Т.В. Вказ.праця. - С. 170-184; ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 1, спр. 77. - Арк. 4, 16; Спр. 164. - Арк. 1; Спр. 509. - Арк. 6; Спр. 511. - Арк. 83; Спр. 868. - Арк. 87; Оп. 3, спр. 573. - Арк. 237; Спр. 898. - Арк. 7; Спр. 1167. - Арк. 2; Спр. 1439. - Арк. 3; Оп. 7, спр. 305. - Арк. 22, 29; Спр. 412. - Арк. 33; Спр. 513. - Арк. 34; Спр. 515. - Арк. 15; ЦА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 706. - Арк. 174; Спр. 911. - Арк. 10; Спр. 1660. - Арк. 32-33.

Дані таблиці доцільно зобразити у формі діаграми, уверх від горизонтальної прямої, на якій будуть нанесені хронологічні періоди. За допомогою картодіаграм можна показати інтернаціональний склад Тюменського обласного СБЗ. Якщо у 1965-1966 рр. загін формувався в основному на базі вузів і технікумів України та Тюменської області, то з 1977 р. на об'єктах почали працювати загони з Азербайджанської РСР, Вірменської РСР, Таджикиської РСР, Узбецької РСР, Туркменської РСР, Дагестанської АРСР (табл. 2).

Таблицю можна викласти у формі кола, поділеного на сектори, в яких вміщені дані про чисельність та представництво білців СБЗ.

Досвід роботи над складанням формуляра карти "Участь студентських будівельних загонів України у розвитку Західно-Сибірського нафтогазового комплексу" показав, наскільки складним, але в той же час актуальним є картографування взаємозв'язків радянських республік у вирішенні завдань соціально-економічного розвитку країни. Складність цієї роботи полягала у систематизації джерел,

Т а б л и ц я 2. Республіканське представництво Тюменського обласного студентського будівельного загону у 1980 р.*

Республіка, область, звідки направлені загони	Чисельність СБЗ
Російська Федерація	4077
у тому числі:	
Куйбишевська обл.	540
Свердловська обл.	140
Тюменська обл.	1902
Москва	561
Ярославська обл.	199
Татарська АРСР	50
Дагестанська АРСР	375
Чечено-Інгушська АРСР	310
Українська РСР	11264
Білоруська РСР	455
Узбецька РСР	1000
Туркменська РСР	827
Азербайджанська РСР	820
Вірменська РСР	88

* ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 7, спр. 513. - Арк. 31.

насамперед архівного походження, визначенні основних показників картографування, які б виходили з існуючих форм і напрямків взаємозв'язків, відображали єдність просторового зображення й хронологічного плину подій, систематизації однорідних показників. Крім того, автор має досконало оперувати не тільки фактичним матеріалом, а й вміти розмістити цей матеріал на відповідних географічних картах, що в свою чергу потребує додаткової копіткої роботи по вивченню і опануванню значного обсягу географічних знань.

- Горбачов М.С. Сибіру - прискорений крок: Виступ на нараді парт.-госп. активу Тюмен. і Том.обл., 6 вер. 1985 р. // Вибрані промови і статті. - К., 1988. - Т. 2. - С. 414.
- Там же. - С. 415.
- ЦА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 2469. - Арк. 18-19.
- Фініков Т.В. Участь студентських будівельних загонів Української РСР у спорудженні народногосподарських об'єктів у районах нафтових і газових родовищ Західного Сибіру (1965-1970 рр.) // На шляхах комуністичного будівництва: 36.наук.праць.- К., 1987. - С. 168-186.
- ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 7, спр. 12. - Арк. 21.
- Фініков Т.В. Вказ. праця. - С. 170; Горизонт. - 1976. - № 2. - С. 14.
- ЦА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 101. - Арк. 94-95.
- Там же. - Спр. 705. - Арк. 5-8; Спр. 911. - Арк. 19-20; ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 1, спр. 77. - Арк. 10-12.

- 9 Горизонт. - 1971. - № 14-17. - С. 3.
- 10 ПА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 1272. - Арк. 179; Спр. 1273. - Арк. 4; Спр. 1461. - Арк. 18-19; Горизонт. - 1978. - № 5. - С. 4; 1980. - № 1. - С. 7.
- 11 Фініков Т.В. Вказ. праця. - С. 172.
- 12 ПА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 679. - Арк. 41; Горизонт. - 1976. - № 7. - С. 14.
- 13 ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 1, спр. 77. - Арк. 6-7.
- 14 Там же. - Спр. 571. - Арк. 4-5.
- 15 ПА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 705. - Арк. 5-8.
- 16 Там же. - Спр. 911. - Арк. 4, 13-14; Спр. 1272. - Арк. 179; Спр. 1273. - Арк. 4; Спр. 1461. - Арк. 18-19; ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 7, спр. 12. - Арк. 10.
- 17 ПА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 2460. - Арк. 26-35.
- 18 ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 1, спр. 77. - Арк. 15.
- 19 Карношин В.П. Комсомол - шеф Западной Сибири. - М., 1984. - С. 139.
- 20 Горизонт. - 1976. - № 1. - С. 11.
- 21 ПА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 911. - Арк. 13-14.
- 22 ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 7, спр. 12. - Арк. 26.
- 23 Там же. - Спр. 513. - Арк. 31.
- 24 Там же. - Оп. 1, спр. 511. - Арк. 6-8; спр. 513. - Арк. 182-184.
- 25 Там же. - Спр. 513. - Арк. 184.
- 26 ПА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 705. - Арк. 65.
- 27 ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 7, спр. 201. - Арк. 5.
- 28 Там же. - Спр. 513. - Арк. 183; ПА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 2469. - Арк. 162-170.
- 29 ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 1, спр. 77. - Арк. 13.
- 30 Карношин В.П. Указ. соч. - С. 6.
- 31 ПА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 1155. - Арк. 122; ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 7, спр. 513. - Арк. 184.
- 32 ЦА ВЛКСМ. - Ф. 17, оп. 1, спр. 77. - Арк. 16; Спр. 164. - Арк. 1; Спр. 511. - Арк. 83; Спр. 868. - Арк. 87; Оп. 3, спр. 573. - Арк. 237; Спр. 868. - Арк. 7; Спр. 1167. - Арк. 2; Спр. 1439. - Арк. 3; ПА ІІІ при ЦК Компартії України. - Ф. 7, оп. 20, спр. 911. - Арк. 10; Спр. 1660. - Арк. 32-33.

Надійшла 1.10.1986 р.

М.Р.Литвин

СТАНОВИЩЕ КУЛЬТУРИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 20-30-і роки: НАУКОВЕ КАРТОГРАФУВАННЯ ПРОБЛЕМИ

У статті висвітлюється розвиток культури на західноукраїнських землях у 20-30-х роках ХХ ст., розкривається процес колонізації українського населення шляхом методичного руйнування українських культурно-освітніх закладів та заборони.

В статті освещается процесс развития культуры на западно-украинских землях в 20-30-х годах ХХ в., раскрывается процесс колонизации украинского населения путем методического разрушения украинских культурно-просветительных учреждений и запретов.

Перемога Жовтневої революції і встановлення Радянської влади на Україні, а також розгортання національно-визвольного руху в Австро-Угорській імперії, до складу якої входили західноукраїнські землі, створили реальні умови возз'єднання українських земель в єдиній державі. Проте на перешкоді цьому стали імперіалістичні держави Заходу, українська, польська, румунська і чеська буржуазія краю. В 1918-1919 рр. Східна Галичина й Західна Волинь були окуповані Польщею, Закарпаття - Чехословаччиною, Північна Буковина й придунайські українські землі - Румунією.

Робітники, селяни, передова інтелігенція краю не визнавали влади іноземних поневолювачів, виступали проти соціального й національного гніту. Революційно-визвольний рух трудящих очолили Комуністична партія Західної України та комуністичні організації Північної Буковини й Закарпаття. Складовою частиною цього руху була боротьба за розвиток демократичної культури.

До "Атласу історії Української РСР" вміщено розділ, матеріали якого висвітлюють становище освіти, науки й мистецтва на західноукраїнських землях у 20-30-і роки. Формуляр карти насичений цифровим матеріалом, тому доцільно істотну частину його інформації (графіки, діаграми) винести на поля карти.

Відомо, що тяжке соціально-економічне становище народних мас регіону в міжвоєнний період посилювалось жорстоким національним гнітом та політичним безправ'ям. І хоч у Ризькому мирному договорі 18 березня 1921 р. та конституції (1921) наголошувалось, що у Польській державі кожний громадянин має право зберігати свою національність, розвивати культуру та мову, правлячі кола навіть і не думали виконувати міжнародні зобов'язання й внутрішні обіцянки, жорстоко пригнічували населення загарбаних територій. Особли-

© М.Р.Литвин, 1990

ISBN 5-12-001227-2. Географічний фактор
в історичному процесі, 1990.